

Лекція: Наука в сучасному світі: стан і перспективи розвитку.

Вступ

З огляду на стрімкий розвиток людства, що зумовлює здійснення якісних перетворень навколишньої реальності та у контексті усвідомлення науки як соціо-економічного рушія еволюції людства, у сучасному науковому дискурсі розгортається інтерес до феномену наукових шкіл та імплементацію їх у життя як науковців, так і соціуму в цілому. Наука ж як соціокультурний феномен, рушійною силою якого є внутрішня енергія жаги пізнання, має індивідуальну та колективну форми розвитку, що дає змогу

1. Наука як соціальний інститут: виникнення та розвиток.

Наука, маючи численні визначення, виступає в суспільстві в трьох основних іпостасях. Вона розуміється або як форма діяльності, або як система чи сукупність дисциплінарних знань, або ж як соціальний інститут. Третє, інституціональне розуміння науки, підкреслює її соціальну природу й об'єктивує її буття як форму суспільної свідомості. Тут наука зв'язана з іншими формами суспільної свідомості: релігією, політикою, правом, ідеологією, мистецтвом тощо. Наука як соціальний інститут або форма суспільної свідомості, пов'язана з виробництвом науково-теоретичного знання, ставить певну систему взаємозв'язків між науковими організаціями, членами наукового співтовариства, систему норм і цінностей. Об'єктивним наслідком її діяльності в цій якості є пошук, накопичення і практичне використання знання. Наука як соціальний інститут є організацією не тільки людей, що займаються науковою діяльністю, а й організацією її матеріально-технічної бази.

На ранніх етапах розвитку суспільства вплив науки на матеріальне виробництво недостатньо відчутний. Між науковими відкриттями і їх впровадженням в практику, поширенням їх серед широких верств населення проходили часто віки. Взаємозв'язок науки і суспільного прогресу стає більш явної в епоху Відродження і, особливо, нового часу. Найбільші мислителі XVII-XVIII ст. не тільки підводять підсумки попереднього розвитку, констатуючи значення науки, що посилюється для діяльності, існування і блага людини вони мріють про небачений, справді, нескінченний прогрес наукового знання, свято вірять в прогрес і його благотворний вплив на суспільство і індивіда. Наукове знання розглядається ними як вища цінність, а досягнення істини вважається самим прекрасним, самим гідним для людини заняттям, яке обов'язково повинно приносити і незмінно приносить практичні плоди.

У XX ст., в умовах науково-технічної революції, знову міняється вигляд науки, характер її взаємозв'язку з суспільством, загострюється

суперечність впливу наукового пізнання на хід суспільного розвитку. З початку 90-х років все частіше виявляється розуміння того, що наука сама по собі не всесильна, але вона і не “демон”, що вирвався з-під контролю людини. Наука це невід’ємний елемент суспільного життя і використання її досягнень, які самі по собі мають двоякий потенціал, залежить від суспільства, людини. Наука все більш владно вторгається не тільки в соціальну, але і в індивідуальне життя людини, впливаючи на його самосвідомість, емоції, кардинально міняючи його уявлення про світ і самому собі. Сучасна наука, звертаючись до біологічної природи і психофізіологічних особливостей людини, шукає ефективні шляхи, що допомагають активно формувати його здібності стосовно до розвитку техніки. Хід історії показує, що наука дійсно виступає важливим чинником суспільного прогресу. Однак, так буває тільки тоді коли, з одного боку, суспільство готове використати наукові відкриття на благо людини, а, з іншою коли суспільні потреби усвідомлюються наукою, виступають її внутрішніми стимулами розвитку.

Безперечно, наука — надзвичайно складний і багатоаспектний соціальний феномен. Вона одночасно є системою об’єктивних знань і певним видом діяльності людей, засобом пізнання світу, найважливішим фактором розвитку виробництва і знаряддям перетворення світу.

2. Наукова школа як основний тип наукового співтовариства.

Наукова школа є найпоширенішою формою колективного наукового пізнання та наукової діяльності всередині колективу. Наукова школа формується науковцем з вираженими лідерськими якостями та критичним мисленням завдяки зусиллям з залучення однодумців та шляхом дослідження та вирішення певної нової проблеми або розгляду існуючої проблеми під новим кутом, розробкою нових теорій, законів, ідей, підходів, принципів тощо.

Томас Кун (1962) вважав, що в науці наукова спільнота стає необхідною для її продовження та подальшого розвитку. Це група вчених, які поділяють більш-менш однакові переконання та перебувають під явним інтелектуальним впливом один одного, хоча й з центральною участю в цьому керівника як його інтелектуального лідера та натхненника. У такому розумінні спільнота є основною одиницею для практики науки та поширення її досягнень. Таку спільноту часто називають «школою», щоб підкреслити риси цієї подібності переконань і взаємотворчого впливу [1]. Тобто, наукова школа в найзагальніших спробах її означення об’єднує наукового керівника (фундатора нового напрямку в науці), колектив, який він очолює (коло спеціалістів з єдиною науковою проблемою), єдину методологію та результат успішної розробки фундаментальних і прикладних завдань. За умови збереження спадкоємності, поглиблення наукового процесу відповідно до принципу філософської спіралі

розвитку, в якій кожен новий виток розширює горизонт пізнання, наукова школа стає широко відомою в науковому середовищі, а її лідер має право називатися вчителем.

3. Принципи сцієнтизму та антисцієнтизму.

Сцієнтизм слово, яке походить з латини, від поняття “scientia” і означає "знання" або "наука". Сцієнтизмом зараз прийнято називати певний тип світогляду, який був надзвичайно популярним в багатьох країнах у XIX - XX ст. Сцієнтизм є прикладом такої світоглядної позиції, в основі якої лежить уявлення про наукове знання як найвищу культурну і соціальну цінність. На думку прибічників такої позиції, саме наукове знання або наука в цілому надають достатні умови для успішної орієнтації людини у світі.

Більш того, наука сприймається прихильниками сцієнтизму як свого роду панацея для подолання всіх перешкод, які стоять на шляху існування людини (як індивіда, так і соціальної групи), для вирішення практично всіх можливих життєвих її проблем. Слід особливо підкреслити, що сцієнтизм насамперед заслуговує критики за своє намагання приписати науці вирішення проблем, які принципово не властиві для неї. Поширення такою світогляду серед різних верств населення зумовлює появу надмірних суспільних очікувань від науки. Від вчених починають очікувати таких досягнень, які вони взагалі не можуть виконати.

Результатом такого неадекватного сприйняття науки і вчених стає виникнення та поширення в суспільній свідомості антисцієнтистських концепцій. Наслідком є також надмірна і несправедлива критика науки. Проте потрібно відмітити, що ідеалом для сцієнтизму постає не будь-яке наукове знання, а насамперед результати і методи природничих наук (а також частково і математики). Як помітне явище суспільного життя концепції сцієнтизму виникають в другій половині XIX ст. Сцієнтизм завжди намагається інтерпретувати науку як зразок усього і будь-якого можливого суспільного розвитку, як універсальний і абсолютний еталон для всього культурного поступу людства. Сцієнтизм у своєму існуванні мав декілька станів розвитку. Типовим прикладом сучасного етапу існування сцієнтизму слід визнати теорії, що виникли як результат суспільного осмислення концепцій неопозитивізму і були пов'язані з надмірними соціальними очікуваннями від науки (природознавства, математики). Антисцієнтизм виникає в свій час як відповідна суспільна реакція на виникнення, поширення та еволюцію сцієнтизму в останній третині XIX ст. Концептуально ця світоглядна позиція полягає у виникненні і поширенні ідей щодо принципової обмеженості когнітивних і соціальних можливостей науки. Найбільш послідовні форми антисцієнтизму інтерпретують науку як силу, що взагалі постає несумісною з традиційними

культурними цінностями суспільства та принципово ворожою щодо справжньої сутності людини.

4. Взаємодія між наукою та державою на сучасному етапі.

Про універсальність впливу науки на суспільство свідчить її великий внесок у формування інтелектуального та людського капіталу, що постійно зростає. Сучасна наука має методологічне значення для розвитку та вивчення процесів формування й конституювання суспільства знання.

При висвітленні цієї теми слід розкрити особливості впливу наукового знання на економічний розвиток суспільства. В умовах нелінійності, складності систем відбувається зростання ролі антропологічної та когнітивної сфер суспільства.

Еволюційний перехід до економіки знань супроводжується зростанням ролі людського капіталу. Економіка знань створює інноваційне середовище, що сприяє перетворенню знань на ресурс, який споживається суспільством і регулюється ринковими відносинами.

У сучасних умовах зростає роль середовища для розвитку корпорацій та організацій, процесів обміну явного та неявного знання, відносин, що розкривають життя знання в організації. Знання стає основою формування місії та стратегії корпоративного розвитку, когнітивним підґрунтям корпоративної культури, основною цінністю корпорації, яка зумовлює розвиток когнітивного потенціалу її виробників та евристичні можливості при формуванні нових технологій та інноваційних продуктів.

Висновки

Економічний розвиток суспільства передбачає інтеграцію технологічних інновацій, модернізацію виробництва та підвищення ефективності управління економічними процесами. Зростання ролі наукового знання в економічному розвитку суспільства передбачає поєднання різних видів менеджменту – стратегічного, інноваційного, технологічного тощо. Сучасне наукове знання є основою суспільного розвитку та управління економічними процесами.

Література

1. Поппер К. Логіка наукового дослідження. — К.: Либідь, 2019.
2. Кун Т. Структура наукових революцій. — К.: Видавництво Наукової думки, 2018.
3. Гегель Г. Наука логіки. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020.

4. Биков В. Ю., Спирін О. М., Рамський Ю. С., Франчук В. М., Франчук Н. П., Яцишин А. В. Роль наукової школи академіка М. І. Жалдака в інформатизації середньої і вищої педагогічної освіти України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 60, вип. 4. С. 1–16.

5. Євтух В. Діяльність наукових шкіл у контексті евалюаційних парадигм. Евалюація: наукові, освітні, соціальні проєкти. 2020. Вип. 4. С. 11–28.